

**BJÖRN ANDERSSON
SAM HÄGGLUND
SVEN LJUNG
LARS-OLOF PETTERSSON**

Arbetslöshet och löneutveckling i byggnadssektorn

Att få ner den höga arbetslösheten är det viktigaste målet för den ekonomiska politiken. I så allmänna ordalag torde enigheten vara stor.

Samtidigt utgör inflationen en viktig restriktion för den ekonomiska politikens handlingsutrymme. I en värld med fria kapitalrörelser och en omvärld med låga prisökningar blir prisstabilitet ett nödvändigt mål.

För 36 år sedan publicerade den australiensiske ekonomen Phillips sin kurva över sambandet mellan arbetslöshet och inflation. Han hade funnit att när arbetslösheten var låg tenderade inflationen att vara hög och vice versa. Sedan har som bekant teorin bakom sambandet blivit omstridd och ekonomer har hävdat att förväntningarna om priser och löner spelar en stor roll. Under 1970-talet kom dessutom ekonomin in i onda cirklar då hög arbetslöshet förenades med kraftig inflation. Phillipskurvan försköts utåt. Ekonomisk politik går i stor utsträckning ut på att förena låg inflation med hög sysselsättning. Det gäller således att förskjuta Phillipskurvan inåt i stället för utåt.

BJÖRN ANDERSSON, SAM HÄGGLUND, SVEN LJUNG och LARS-OLOF PETTERSSON är samliga verksamma på Svenska Byggnadsarbetareförbundets utredningsenhet.

Den ekonomiska debatten om hur detta kan åstadkommas borde vara intensivare.

I många länder har en hög arbetslöshet bitit sig fast i samhället och inflationen har tagit fart även vid måttliga minskningar av arbetslösheten. De som blir arbetslösa tenderar att slås ut från arbetsmarknaden och *insider-outsider*-konflikten på arbetsmarknaden skärps. Ur teoretisk synvinkel kan det hävdas att det inte är nivån på arbetslösheten som är avgörande för inflationsbenägenheten, utan huruvida arbetslösheten minskar eller ökar.

Nyligen publicerade forskningsresultat tyder på att den jämviktsarbetslöshet vid vilken inflationen tar fart i Sverige har förskjutits uppåt. De data som forskningsresultaten grundar sig på är några år gamla och fångar således inte in de senaste årens höga nivåer på arbetslösheten. Det finns anledning att vara orolig över om det med nuvarande institutionella förhållanden är möjligt att radikalt sänka arbetslösheten utan att inflationen tar fart.

I syfte att empiriskt utröna sambanden mellan arbetslösheten och kostnadsökningar har vi studerat en delarbetsmarknad, nämligen byggnadsarbetarnas. Den period vi studerat är 1980–94. Perioden innehåller en måttlig lågkonjunktur, en högkonjunktur som leder till en överhettad ekonomi och en extrem lågkonjunktur.

Under den här perioden har de institutionella förhållandena på arbetsmarknaden genomgått betydande förändringar. I

början av perioden genomfördes ännu centralt samordnade förhandlingar, som med tiden officiellt endast kom att samordnas på löntagarsidan. I början av 1990-talet genomfördes förhandlingarna inom ramen för det sk Rehnberg-avtalet. Genom statliga ingripanden försökte man få ner löneökningstakten och därigenom inflationen. Rehnberg-avtalet kan sägas ha fått avsedd effekt, men samtidigt kom också arbetslösheten att stiga avsevärt.

Byggnadsarbetarnas arbetsmarknad har i princip följt konjunkturutvecklingen, men med mer extrema utslag än för andra delarbetsmarknader. Vi har använt den öppna arbetslösheten för medlemmarna i Byggnads arbetslöshetskassa som mått på nivån på och förändringarna av arbetslösheten.

Beträffande löneutvecklingen har vi använt den faktiska löneutvecklingen inom byggavtalets område, nominellt och Realt. Vi har även delat upp löneutvecklingen i en avtalsenlig komponent och en övrig del som vi kan sammanfatta i beteckningen löneglidning.

Byggnadsarbetarnas arbetsmarknad skiljer sig i några väsentliga avseenden från andra löntagares. Det var först 1988 som byggnadsarbetarna blev tillsvidareanställda, tidigare hade objektsanställning varit det förhärskande. Fortfarande gäller emellertid att varje nytt bygge innebär en ny förhandlingssituation. Det betyder att den faktiska lönenivån, främst för ackordsarbetare, ständigt revideras. De centrala uppgörelserna anger ramar, dvs hur mycket utgående löner ska höjas, men i praktiken sker en väsentlig del av lönebildningen lokalt. Det finns en uppfattning om byggsektorn som genomreglerad och politiskt styrd, där insatsfaktorernas och de slutliga produkternas pris inte i första hand bestäms av tillgång och efterfrågan, utan av politiska och administrativa beslut. Det stämmer inte vad gäller byggnadsarbetarnas lön, som är extremt utsatt för marknadens tryck.

Arbetslösheten har under perioden

1980-94 varierat från 2 procent till 27 procent. Genomsnittslönen har på årsbasis förändrats med mellan minus 1 procent och plus 11 procent. Realt har lönen på motsvarande sätt förändrats med mellan minus 6 procent och plus 8 procent. Det har alltså varit stora kast i både arbetslöshet och löneökning. Finns det några samband mellan dessa förändringar?

Svaret på den frågan är ja. Oavsett om vi mäter nominell eller real löneförändring, arbetslöshetens nivå eller förändring är sambandet entydigt. Reallöneökningar blir det när arbetslösheten minskar (det enda undantaget gäller 1985) och höga nominella löneökningar blir det när arbetslösheten är låg.

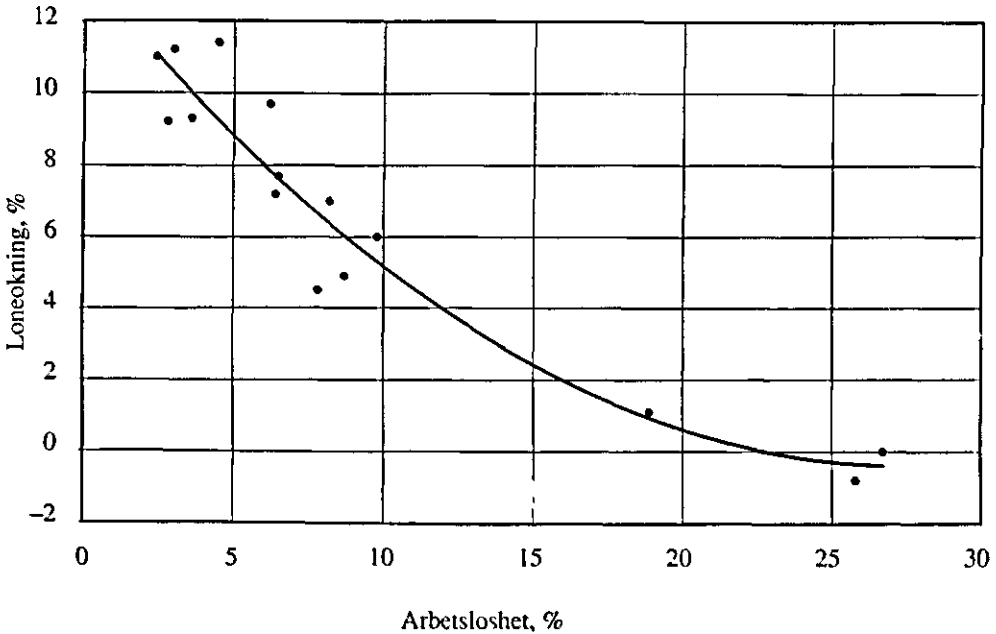
I *Figur 1* har vi prickat in arbetslöshetsnivå och nominell löneökning för respektive år. Av trendlinjen framgår att sambandet är mycket starkt. Vid en regressionsanalys blir förklaringsvärdet, dvs den andel av variationen som förklaras av arbetslöshetsnivån, hela 0,92.

Vi har därefter delat upp löneökningen i en avtalsenlig del och en löneglidningsdel, *Figurerna 2 och 3*. Vi finner då – inte förvånande – att det är i löneglidningen som anpassningen sker. Förklaringsvärdet i diagrammet för löneglidningen är 0,85 och i diagrammet för den avtalsenliga löneökningen endast 0,06.

Det finns flera förklaringar till att marknadsanpassningen sker på lokal nivå. För det första tar man hänsyn till den faktiska, historiska, löneutvecklingen i de centrala förhandlingarna. För det andra är syftet med förhandlingarna att vara en motvikt till marknadslönesättningen. Vi kan alltså konstatera att marknadskrafterna på lokal nivå är utomordentligt starka.

För jämförelsens skull har vi även studerat den nominella löneförändringen, dvs timlöneförändring inklusive löneglidning, för industriarbetare under motsvarande period. Vid regression av den nominella löneökningen och arbetslösheten

Figur 1 Arbetslöshetsnivå och nominell löneökning.

bland industriarbetare blir förklaringsvärdet 0,45, dvs ett tal som är mindre än hälften så högt som för byggnadsarbetarna.

Teoretiskt torde det vara lätt att förklara skillnaden mellan industriarbetare och byggnadsarbetare i det avseendet. Industriarbetarnas produktion pågår mer eller mindre kontinuerligt till dess att produktionen helt upphör. Det gör att löneförändringarna kan ske mer gradvis och tillfällena för lönerrevision är färre än för byggnadsarbetarna. Inom industrin är man förvisso mer utsatt för internationell konkurrens, men prissättningen på själva arbetsmarknaden tycks inte på samma sätt omedelbart vara utsatt för de inhemska marknadskrafternas tryck.

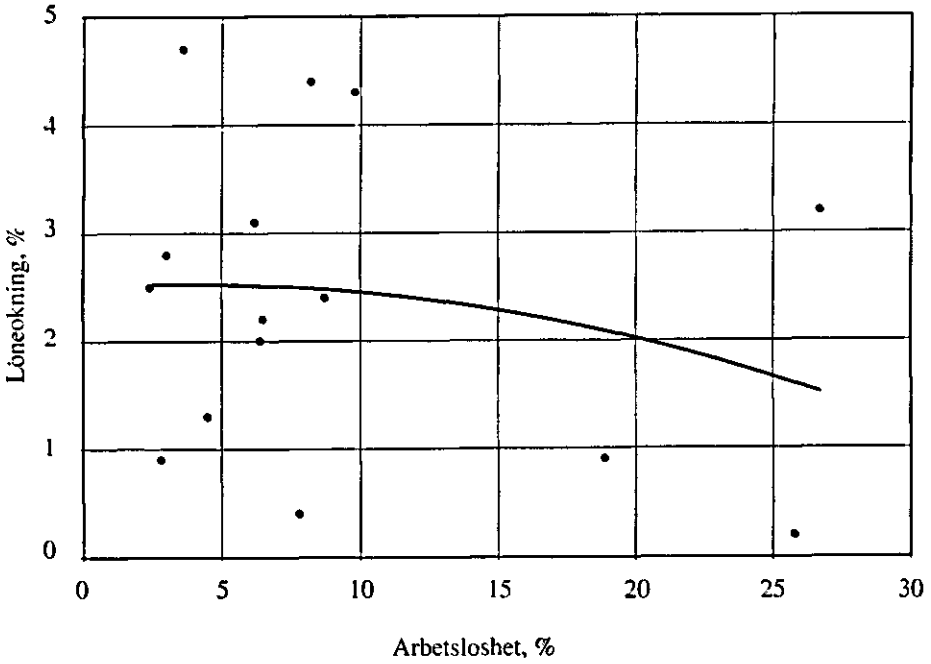
Enligt teorin om lönestelhet är lönerna snabbt rörliga uppåt medan anpassningen nedåt är svårare att åstadkomma. Det torde gälla i särskilt hög grad ett land som Sverige med välorganiserad arbetskraft och rikstäckande kollektivavtal. När arbetslösheten stigit tillräckligt mycket borde därför den negativa effekten på lö-

neökningstakten av en ytterligare ökning av arbetslösheten vara betydligt mindre.

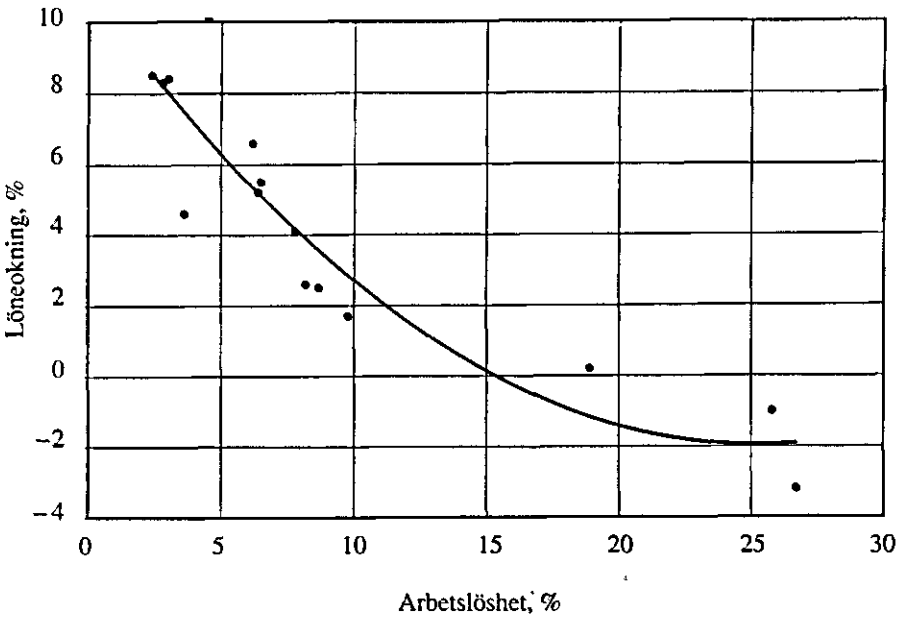
Den kurva som beskriver sambandet mellan byggnadsarbetarnas löneökning och arbetslöshet antyder, att vid allt högre nivåer på arbetslösheten kommer en ytterligare ökad arbetslöshet att leda till en mindre sänkning av löneökningstakten. Vid en arbetslöshet på mellan 0 och 10 procent betyder en procentenhet i ökad arbetslöshet i genomsnitt 0,8 procentenheter lägre löneökning. När arbetslösheten ökar med en procentenhet vid nivåer mellan 10 och 20 procent innebär det i genomsnitt en lägre löneökning på 0,5 procentenheter. Effekten på lönebildningen av en ökad arbetslöshet nära nog halveras således när arbetslösheten nått tillräckligt höga nivåer.

De observationer vi har beträffande löneutvecklingen vid höga arbetslöshetsnivåer är få till antalet och härrör från några år i början av 1990-talet då arbetslösheten ökade mycket snabbt. Man kan hävda att det är riktningen på förändringen, sna-

Figur 2 Avtalsenlig löneökning.

Figur 3 Löneglidning.

rare än nivån, på arbetslösheten som är avgörande. Så länge arbetslösheten ökar, är arbetslöshetsrisken för dem som har ett arbete betydande. När utvecklingen vänder så upplevs risken för arbetslöshet bland dem som har arbete som liten. Löneökningstakten skulle alltså öka även vid höga, men minskande, arbetslöshets-tal.

Å andra sidan innehåller perioden 1980–94 en extrem konjunkturcykel av ett slag som vi inte upplevt på ett halvt sekel. Dessutom har detta sammanfallit med strukturella förändringar i ekonomin som fått stora återverkningar på byggsektorn. Tex kan skiftet från en höginflationsekonomi till (permanent?) lägre inflation också långsiktigt påverka förväntningarna och därmed lönebildningen.

Men det är svårt att frigöra sig från bilden att marknadskrafterna har mycket stor effekt på lönebildningen inom byggnadsverksamheten. De som hävdar att löneflexibiliteten är alltför liten på svensk arbetsmarknad har skäl att studera bygg-

nadsarbetarnas löneutveckling, reallöne-förändringar och relativa löner.

Det kan heller inte vara så att en decentraliserad lönebildning innebär någon lösning för den som önskar en stabil utveckling med hög sysselsättning och rimlig löneutveckling. Att lönebildningen ska skötas på företagsnivå torde inte vara någon garanti för en löneökningstakt som är samhällsekonomiskt önskvärd.

I princip bestäms utrymmet för löneökningar av den internationella prisutvecklingen och de produktivetsförbättringar vi kan uppnå. Det är därför viktigt att lönebildningen håller sig inom den ramen, samt att lönesystemen främjar en snabb produktivetsökning.

Slutligen kan lönebildningens roll i processen att föra oss tillbaka till en hög sysselsättning inte nog understrykas. Om Sverige ska bli ett land med full sysselsättning igen måste det ske med en inflations-takt som är väsentligt lägre än i slutet av 1980-talet.